

Cf. P. O. KRISTELLER, *Iter italicum*, vol. I, 26a; MAZZANTINI [Albano SORBELLI], *Inventario dei manoscritti delle biblioteche d'Italia*, vol. XXVII, Florència, Olschki 1923, 122, n° 1989

Josep M. MARQUÈS I PLANAGUMÀ

UN FORMULARI DE LLETRES DE LA CÚRIA ECLESIASTICA DE GIRONA, s.XV.

L'exercici de l'autoritat per mitjà de les lletres en època medieval és prou conegut. Els monarques les utilitzen per comunicar les seves ordres, respondre a peticions, concedir gràcies i intervenir en afers de totes menes. Els papes expedeixen butlles i mandats amb finalitat anàloga. Les cancelleries n'enregistraren en quantitats incommensurables, i avui les sèries de registres constitueixen fonts precioses d'investigació.

En un esgraó inferior de la jerarquia eclesiàstica, els bisbes, personalment o bé a través dels seus vicaris generals, també es serveixen de lletres emanades de la seva cúria, ben organitzada des de finals del s. XIII o principis del s. XIV. Concedeixen dispenses, comissionen investigacions o atesten fets. L'acció ordinària de les cancelleries episcopals ha estat menys explorada que altres tipus d'actes, com les visites pastorals; potser, en canvi, el volum de la seva activitat fou més important. Presenta diversos aspectes d'interès, com és la forma d'adopció de resolucions, la temàtica que les originava i els camins de comunicació de la voluntat del superior als súbdits. D'entre aquests aspectes és el redaccional el que ens proposem d'analitzar ací. Com es redactaven i quins models seguien les lletres episcopals.

Efectivament, la reiteració d'afers similars aconsellava de compondre en forma anàloga documents de contingut paral·lel; una cúria episcopal potser no disposava de secretaris capaços de teixir múltiples variacions textuales d'unes mateixes expressions. I encara que n'hagués disposat, si, entre les lletres, algunes podien escriure's en forma lliure, d'altres havien de pesar les paraules amb precisió; l'ús d'un formulari s'imposava.

Dins la sèrie de registres de lletres de la cúria episcopal de Girona es descobreix sovint una solució elemental a la necessitat de formularis; índexs temàtics de lletres elaborats en vista a la seva utilització com a model. De

vegades es posaren títols a alguns documents enregistrats en vista a il·lustrar com podien servir de pauta redaccional. I en alguna ocasió es van transcriure documents sense indicació dels noms dels interessats i amb una nota al marge que assenyala lapidàriament: «pro forma», és a dir, que serveix com a formulari.

El formulari gironí

De la segona meitat del s. XV data un quadern de 48 folis de l'Arxiu Diocesà de Girona compost en vista a facilitar les tasques redaccionals. Sota l'encapçalament «*Hic continentur fflores omnium que expediri solent in Vicariatu Gerundensi*», conté 81 fórmules, encapçalades cada una amb un títol. El citarem com a *Flores*. Es tractà d'un intent no del tot reeixit; l'ordre no és massa sistemàtic, s'escriviren només els ff 2-24, i, als folis 1 i 37v hom troba llistes de remissions a registres i folis concrets d'on es podien extreure altres pautes redaccionals. Aquestes remissions, de lletra poc més tardana que la del cos del volum, ens fan suposar que el quadern ja era escrit cap al 1490. Un bon nombre de fórmules són encapçalades amb el nom del vicari general, Andreu Alfonsello; algunes, que comencen amb el nom d'un bisbe Joan, han d'atribuir-se a Joan Margarit (1462-1484). El recull és obra de dues mans; la primera escriví els documents 1-65 de la llista que donem més avall, i la segona, poc posterior, les restants. Alfonsello fou vicari general dels bisbes Bernat de Pau (1436-1457) i Joan de Margarit (1462-1484). No hem localitzat el seu nomenament per a aquest càrrec; l'exerceix ja el 4 d'abril de 1444,¹ essent doctor en decrets i canonge de sant Feliu de Girona. Durant el pontificat de Jaume de Cardona (1459-1462) fou exonerat de semblant responsabilitat, però la prengué de nou sota el bisbe Margarit i fins al 1484.² En total dedicà a la cúria eclesiàstica quaranta anys. Acabà la seva carrera com a ardiaca de Besalú a la seu, i fou factòtum del capítol durant els turbulents anys de guerra civil, època en què redactà les actes capitulars de la seu, impregnades de dures opinions antiremences.³

Tot i les imperfeccions del recull de models redaccionals que hem refe-

1. Arxiu Diocesà de Girona, *Litterarum* 1444-1445 (U-144) f 20 i 90v.

2. El 1483 dotà a Castelló d'Empúries la festa de sant Llop; *Viage Literario...*, 14, Madrid, 53. Durant l'any 1485 encara féu de jutge d'algun procés de la cúria eclesiàstica de Girona.

3. Fidel FITA I COLOMÉ (ed). *Los reys d'Aragó y la seu de Girona desde l'any 1462 fins al 1482. Col·lecció de actes capitulars escrites per lo doctor Andreu Alfonsello, Vicari general de Girona*, Barcelona 1873, 67 i 116 pp.

rit, aquest té l'interès d'ésser un dels escassos instruments del seu gènere que es coneixen. Dins la història dels textos emanats d'autoritats eclesiàstiques pot il·lustrar els procediments de composició emprats en la segona meitat del s. XV.

Nomenclatura dels documents

Una terminologia per a designar els documents episcopals ha perdurat en ús gairebé fins avui. Encara, quan s'encarrega a un bisbe veí d'ordenar un clergue de la pròpia diòcesi es diu que se li expedeixen «dimissòries». Si es dóna fe que un prevere pertany a una diòcesi determinada, es fa amb lletres «testimonials». Sense haver arribat fins als nostres dies, han tingut llarga tradició a les cúries les lletres «possessòries i monitòries». La nomenclatura es caracteritza pel fet d'indicar la matèria sobre la qual versa un afer. Aquesta nomenclatura es troba sovint en el formulari *Flores*.

Hi ha un altre tipus de nomenclatura que destaca la forma d'exercici d'autoritat que es produeix en lletres determinades. Una «llicència» confereix licitud a una acció; una «dispensa» suspèn per a un cas una llei general; per mitjà d'una «comissió» s'encarrega a una autoritat inferior de dur a terme determinats actes. Una «testimonial» dóna fe d'un fet. Des d'aquest punt de vista la lletra possessòria d'un benefici equival a una comissió per a donar-ne possessió. En vista a establir una tipologia documental, el segon tipus de nomenclatura és més adequat, perquè sol influir en la redacció, tant de la part dispositiva, com de les clàusules. Tot amb tot, els curials, que es servien diàriament de conceptes jurídics, titularen certes fórmules vagament com a «littera» i més d'una vegada redactaren en termes semblants una dispensa i una llicència.

Més útil i més il·lustratiu que no exhaurir el contingut de les *Flores omnium*, creiem que serà extractar els títols de cada peça i oferir mostres limitades dels principals tipus redaccionals. Esperem, en una altra ocasió, de poder enriquir el florilegi amb variants del s. XIV recollides directament dels registres, dels quals estem elaborant índexs.

Per a l'edició escollim amb preferència fórmules que tenen elements coincidents, que de vegades destaquem editant juntes dues fórmules. En aquest cas distingim amb les majúscules A i B allò que és propi de cada una, i amb les dues lletres juntes la part del text comuna als dos models.

Títols dels formularis

Cada fórmula de les *Flores* és encapçalada per un títol, que transcrivim.

La numeració és nostra. Afegim als títols poc explícits alguns aclariments.

1. Licentia recipiendi munus confirmationis et tonsuram (= dimissòria).
2. Littera super tonsura (= testimonial de tonsura).
3. Littera dispensationis super defectu natalium.
4. Licentia recipiendi omnes ordines (= dimissòria).
5. Littera quatuor minorum ordinum et aliorum sacrorum (=certificació).
6. Causio quod tonsurandus non est de redimentia (= acta notarial).
7. Possessoria beneficii uacantis per obitum ad collationem episcopi de beneficio curato.
8. Possessoria de beneficio uacanti tanto tempore et de beneficio simplici.
9. Possessoria de beneficio uacanti per obitum ad presentationem alicuius spectans.
10. Possessoria de beneficio simplici uel curato uacanti per obitum, et collatio pertinet ad dominos de capitulo ratione turni.
11. Possessoria de beneficio uacanti per ingressum religionis uel contractum matrimonii.
12. Possessoria de beneficio uacanti causa permutationis.
13. Dispensatio super pluralitate beneficiorum.
14. Dispensatio super etate.
15. Consensus patronorum pro aliqua permutatione fienda (= acta notarial).
16. Possessoria de beneficio uacanti causa permutationis cum sequitur consensus capituli ratione capellaniarum unitarum.
17. Possessoria de beneficio uacanti quod fuit litigatum et fuit lata sententia pro uno.
18. Possessio de beneficio uacanti, et partes concordant et renunciatur liti et cause.
19. Licentia erigendi altare portatile.
20. Licentia concessa alicui episcopo diocesano quod possit admittere resignationem alicuius beneficii.
21. Possessoria de beneficio collato per alium episcopum diocesanum uigore comissionis sibi alias facte per ordinarium.
22. Certificatio facta alicui diocesano de permutatione in posse alterius diocesani facta de ipsius licentia.
23. Licentia benedicendi nauem uel aliam fustam factam pro nauigando, exceptis galeis.⁴
24. Licentia erigendi de nouo capellam.
25. Licentia erigendi unum altare in aliqua ecclesia (= comissió).
26. Licentia uel littera pro habendo crismate.
27. Responsiua littera facta pro oleo et crismate (= certificació).

4. El text, excepcionalment, conté el nom del que la sol·licità, Huguet de Pax, que féu beneir una sagetia el 13 de febrer de 1475; *Litterarum* U-169, f 4.

28. Relaxatio iuramenti (= dispensa).
29. Prorogatio seu relaxatio interdicti.
30. Licentia luendi unum censuale et emere (*sic*) aliud.
31. Licentia emendi censuale ex peccuniis propria industria acquisitis.
32. Com[m]issio facta super stabilimento fiendo de quadam pecia terre que est cuiusdam beneficii.
33. Com[m]issio super reductione census mansi renunciati.
34. Com[m]issio reconciliandi cimiterium facta cuicumque antistiti.
35. Alia com[m]issio reconciliandi basilicam et cimiterium facta simplici sacerdoti tempore guerre quia dominus episcopus non poterat personaliter facere, et est satis contraria iuri.
36. Monicio contra illum qui polluit ecclesiam uel cimiterium.
37. Licentia exhumandi cadauer et in alio loco sepeliendi.
38. Licentia mutandi unum altare de uno loco in alium.
39. Licentia seruiendi in alia ecclesia quia propria ecclesia est impedita aliquo impedimento.
40. Dispensatio quod quis non teneatur promoueri ratione beneficii requirentis sacerdotii ordinem, et est noua in hac curia et fundatur per dominum Hostiensem et Panormitanum et Iohannem de Ana[g]nia.
41. Reductio trium missarum ad unam missam propter diminutionem fructuum dicti beneficii.
42. Absolutio matrimoniorum clandestinorum in quibusdam locis (= commissió).
43. Com[m]issio cause beneficalis de consensu partium.
44. Littera guidatici pro laico de iurisdiccione temporali domini episcopi.
45. Com[m]enda facta de beneficio ad quod quis fuit presentatus.
46. Licentia tenendi unum puerum in baptismo.
47. Licentia quod clerici uicini possint se inuicem adiuuare in cura et aliis exercendis.
48. Licentia deseruendi ecclesie ubi curatus non consueuit residere propter tenuitatem, per uicinos presbiteros.
49. Licentia concessa presbitero brachiis et manibus grauato qui in publico celebrare non audet propter scandalum, quod possit erigere altare portatile in domo sua.
50. Licentia concessa presbitero curato infirmo recipiendi coadiutorem.
51. Dimissoria (= testimonial).
52. Testimoniale tonsure reperte in registro.
53. Licentia absentandi et faciendi deserui beneficio simplici.
54. Licentia concessa operariis quod possint accipere fructus beneficii curati et faciendi deserui per quoscumque.
55. Licentia deseruendi beneficio in alia ecclesia propter raritatem presbiterorum ecclesie in qua dictum beneficium existit.
56. Unio duorum beneficiorum uacantium causa permutationis uel per resignationem uel in perpetuum (= acta notarial).
57. Aliud exordium pro unione duorum beneficiorum simplicium.
58. Alia unio ad uitam superuiuentis et altero iam uacante uel in perpetuum (= acta notarial).

59. Subrogatio in testamento quando omnes uel unus manumissor est mortuus.
60. Gratificatio facta per episcopum de pluribus presentatis per plures personas ad unum beneficium.
61. Processus dispensationis matrimonialis inter consanguineos (= acta notarial).
62. Processus dispensationis super defectu natalium (= acta notarial).
63. Littera pro capibreuiano (= mandat).
64. Munus benedictionis collatum abbati per ordinarium auctoritate sua (= certificació).
65. Aliud munus benedictionis collatum auctoritate apostolica (*sense text*).
66. Consecratio ecclesie, et altaris, et cimiterii (= certificació).
67. Littera monitoria seu uocatoria contra heredes seu manumissores alicuius presbiteri defuncti ut intersint reparationi.
68. Littera prima pro iure sigilli possessoriarum et aliarum scripturarum uicariatus.
69. Sequitur secunda proxime publicatorie.
70. Alia prima quasi eadem cum predicta.
71. Littera contra illum qui infra annum non se facit promoueri ratione beneficii quod tenet sine dispensatione.
72. Littera contra absentem ut alter loco sui deseruiat et colligat fructus per modum licentie.
73. Licentia presbitero smerciandi censualia et smerciata licite retinere concessa.
74. Habilitatio ab excom[m]unionem et irregularitate cuiusdam presbiteri.
75. Littera compulsoria super causa matrimoniali ut deponant testes ueritatem.
76. Littera edicti pro beneficio de iure patronatus in quo est possessor.
77. Alia littera edicti de beneficio uacante de iure patronatus.
78. Littera testimonialis quando diocesanus dedit crisma pro alia diocesi.
79. Com[m]issio receptionis fructuum beneficii absentis a diocesi.
80. Littera contra quosdam fratres Sci. Ieronimi fugitiuos et receptores eorum.
81. Littera testimonialis pro ordine diaconatus recepti Barchinone.⁵

Classificació de les fórmules

Les *Flores* no són un repertori sistemàtic. Conté, en ordre propi de calaix

5. A continuació foren transcrites dues fórmules d'ús litúrgic que la cúria devia comunicar als comissionats cas d'haver-la d'utilitzar: *Modus reconciliandi cimiterium per simplicem sacerdotem quando fuit pollutus* (f. 25) i *Benedictio baptisterii siue fontium baptismalium fit ut sequitur* (f. 25rv). Els folis 26-47 són en blanc; amb tot, al foli 37v es troba un brevíssim repertori extret d'un registre de 1448, i al 47v, un formulari de clausura de còpies de processos signat per l'escrivà de la cúria Sebastià Miralles, i datat de 1497.

de sastre, cinc tipus de lletres perfectament determinats i alguns altres de miscel·lanis.

Serveixen per a l'expedició de *licències* els núms. 1, 4, 19, 20, 23, 24, 25, 30, 31, 37, 38, 39, 46, 47, 48, 49, 50, 53, 54, 55, 73. Tot i el títol que porten no ho són els núms. 26 i 46.

Es troben models per a donar *certificacions* en els núms. 2, 5, 22, 27, 51, 52, 64 i 66.

Són pautes per a la redacció de *dispenses* els núms. 3, 13, 14, 28, 40, 46, el darrer, a pesar del seu títol de llicència, perquè una llei diocesana prohibia als clergues fer de padrins.

Les abundants fórmules de *possessòries de beneficis* responen a la freqüència del seu ús dins de la cúria. Són els núms. 7, 8, 9, 10, 11, 12, 16, 17, 18, 21 i 57.

Els núms. 32, 33, 34, 35, 42, 43 i 79 ofereixen diverses comissions.

Entre la miscel·lània restant s'hi troben fórmules per a redactar actes que havia de signar un notari (núms. 6, 56, 58, 61, 62, que no responen al concepte de lletres), manaments diversos (núms. 29, 44, 63, 68, 69), monitòries que intimen una pena en cas de desobediència (núms. 36, 67, 71) i nomenaments (núms. 45, 59).

Per l'ordre en què les hem agrupat presentem ara els principals models de redacció.

I. *Llicències*

Les *Flores* contenen models redaccionals de llicència de rebre la tonsura (1) i els altres ordes (3-4), ús d'altar portàtil a favor d'un seglar (19), o del mateix celebrant, malalt (49); celebració de missa en beneir una nau (23), erecció de capella (24), erecció d'altar en una església (25), lluir censal (30), comprar censal un clergue amb cabals propis (31), esmerçar en un censal cabals procedents de lluïció (74), exhumar un cadàver (38), canviar un altar de lloc (39), servir en altra església quan la pròpia és impedida (40), ajudar-se clergues veïns (47), servir església veïna d'ingressos pobres (48), tenir coadjutor els rectors de parròquia (51), absentar-se del lloc del benefici (54), fer (els obrers d'una parròquia) servir un benefici (55), i servir un benefici en església distinta d'aquella on era fundat (56). En canvi no es van transcriure fórmules per a les autoritzacions de recollir almoines, tot i que anualment la cúria en despatxava més d'una vintena.

[1] *Licentia recipiendi munus confirmationis et tonsuram* (A)

[4] *Licentia recipiendi omnes ordines* (B)

AB Iustis petentium votis annuentes admissa supplicatione super huiusmodi nobis facta ut a quocumque malueris domino antistite catholico, tamen gratiam ac communionem Ecclesie Romane habente,

A sacrum munus confirmationis si nondum fueris confirmatus necnon primam clericalem tonsuram suscipere et clericali caractere te facere insigniri valeas,

B ad quatuor minores et sacros subdiaconatus, diaconatus et presbiteratus ordines statutis a iure temporibus te valeas facere promoueri,

AB eidem domino antistiti quem pro premissis adieris, conferendi,

A tibi que de legitimo matrimonio procreato, dum tamen in litteratura et etate idoneus repertus fueris ac redemptus seu libertus ab omni seruitute domini temporalis et non ad hoc obligatus existas recipiendi,

B tibi que primam clericalem tonsuram iam adepto et in scientia, etate ad id reperto idoneo ad titulum dicti tui beneficii de quo te reputas contentum,

AB licentiam impartimur, per presentes, eundem dominum antistitem propencius deprecantes quatenus suas tibi dignetur concedere litteras super dicto tuo clericali testimonium perhibentes.

El formulari al·ludeix a diverses condicions, com la d'èsser exempte de l'obligació de pagar remença, que s'exigiren conjunturalment. Per passar aquest requisit s'utilitzava la fórmula num. 6 del nostre recull i s'obrí un registre especial.

II. *Certificacions*

El formulari d'Alfonsello recull models de certificat de tonsura (2, 52), ordres (5), permuta de benefici (22), autenticitat del crisma que s'envia (27), testimonial de pertànyer un clergue a la diòcesi (51), benedicció d'un abat (64) i consagració d'una església o benedicció d'un cementiri (66).

{2} *Littera super tonsura*

Nouerint uniuersi quod Ioannes, miseratione diuina episcopus Gerundensis, die data presentium (uisitationis officium exercendo in tali ecclesia uel generales ordines celebrantes uel si sit in palacio suo non dicatur nisi quod sequitur:) dilectum t. filium t. talis loci uel uille dioecesis talis, scolarem litteratum secum primitus dispensato super deffectu natalium quem patitur, de coniugato genitus et soluta (uel, si est legitimus, taceantur predicta), ad primam tonsuram admisimus et insigniuimus caractere clericali, has sigillo pendenti curie nostri uicariatus Gerundensis communitas sibi in premissorum testimonium concedentes.

[51] *Dimissoria*

Uniuersis et singulis sancte matris Ecclesie dominis prelati ad quos presentes contigerit peruenire, Andreas Alfonsello etc. Cum discretus t. presbiter beneficiatus t. dioecesis Gerundensis sit ad alias dioceses de nostri licentia profecturus, pro tanto ipsius presbiteri supplicationibus inclinati uniuersitati uestre eundem presbiterum propensius comendamus, uestras reuerendas paternitates obnixius deprecantes quatenus, cum presbiter ipse, de cuius presbiteratu rite suscepto uiteque ac morum honestate quoque [...] nescimus nec credimus illum excommunicatum, suspensum, interdictum, sententiatum neque alia infamia irretitum, fidele testimonium peribemus, ad uestrarum paternitatum diocesim contigerit declinare, ipsum admittere dignemini genere atque in susceptis ordinibus permittatis libere ministrare, promptos nos equidem offerentes uestras preces similes et maiores efficaciter acceptare suis temporibus atque locis.

III. *Dispenses*

Les dispenses previstes són les de naixement il·legítim (3), la de tenir simultàniament diversos beneficis (13), la d'edat per a obtenir un benefici (14), la d'absència per causa d'estudi i simultàniament, de no ordenar-se per a un benefici que exigeix tenir ordes (40), i la que permet a un clergue d'apadrinar un infant (46). Podrien afegir-s'hi les llicències d'invertir en censals (30, 31), ja que aquesta mena d'inversions eren prohibides per les sinodals diocesanes.

[3] *Littera dispensacionis super defectu natalium*

Ad humilem supplicationem pro parte tui ascribi cupientis milicie clericali super huiusmodi nobis factam, ex quibusdam causis iustis per nos summarie cognitis ut de defectu natalium quem pateris, de presbitero religioso genitus et religiosa, super quo, dum tamen alias ad hoc in etate et litteratura idoneus sis repertus, tecum fauorabiliter dicti domini episcopi auctoritate et potestate per eundem nobis in huiusmodi attributis dispensamus, nequaquam obstante, liceat tibi tonsuram suscipere clericalem siue clericali caractere te facere insigniri, et deinde ad quatuor minores ordines statuto a iure tempore te facere promoueri, ac unicum beneficium simplex sine cura, si tibi alias canonicè conferatur, acceptare et retinere et obtinere concedimus graciosè, teque habilitamus auctoritate et potestate premissis etiam ad premissa. In quorum testimonium presentes sigillo pendenti curie nostri uicariatus predicti munitas tibi duximus concedendas. Datum et actum Gerunde.

[13] *Dispensatio super pluralitate beneficiorum* (A)[14] *Dispensatio super etate* (B)

A Uite ac morum honestas aliaque probitatis et uirtutum merita quibus apud

nos fuistis multipliciter com[m]endatus, nos inducunt ad faciendum uobis gratiam infrascriptam. Horum igitur consideratione inducti, admissa supplicatione super huiusmodi nobis facta,

B cum in tue adolescentie flore protendas com[m]endabilia signa morum, ex quibus et aliis iustis causis per nos informatione sum[m]aria cognitis precedente presumimus quod uir plenus uirtutibus in Dei ecclesia sis futurus, eapropter tuis in hac parte supplicationibus inclinati,

AB tibi quatenus

A beneficium talis loci dioecesis supradicte tibi causa permutationis debitum et assignatum, institutione canonica subsecuta,

B beneficium presbiterale altaris Sancti t. stabiliti in ecclesia dicti loci prefate dioecesis, si tibi canonice conferatur uel te ad id obtinendum contigerit presentari,

AB accipere libere acceptumque

A una cum aliis duobus beneficiis sine cura etiam, que iam obtinere asseris, unum scilicet in ecclesia t. et alium in tali ecclesia retinere

AB et obtinere licite ualeatis

B de defectu etatis predicte quem pateris, cum duodecimum ipsius etatis annum dumtaxat attingas ut asseris nequaquam obstante,

AB auctoritate ordinaria concedimus gratiose ac tecum super hiis premissorum meritorum tuorum intuitu fauorabiliter dispensamus, teque habilitamus etiam ad premissa, prouiso tamen per te attente

A quatenus per huiusmodi licentiam seu dispensationem neutrum dictorum beneficiorum debitis seruiciis et officiis aliquo modo defraudetur.

B quod cum ueneris ad etatem legitimam te facias ad sacros ordines statutis temporibus promoueri, atque interim predictum beneficium debitis propterea non fraudetur obsequiis et seruiciis.

[40] *Dispensatio quod quis non teneatur promoueri ratione beneficii requirentis sacerdotii ordinem*

Andreas Alfonsello, etc., uicarius, etc., dilecto nobis in Christo Ioanni Sabat, clerico beneficiato in altari Sanctorum Ioannis Baptiste, Nicolai et Trobati, stabilito et fundato in ecclesia collegiata Santi Felicis Gerunde, salutem in Domino. Quia, sicut oblata nobis pro parte tua petitio continebat ut fructum in Dei ecclesia suo tempore afferre ualeas generosum litterarum studio insistendo proficere totis

uiribus affectas, et sicut eadem supplicatio subiungebat nomine dicti beneficii forte teneris infra annum ad sacros ordines te facere promoueri, cumque reuerendus dominus episcopus sit absens et in circumuicinis ciuitatibus ordines celebrari non ualent propter absentiam presulum qui ordines conferre possint, propterea nobis humiliter supplicasti ut tibi de aliquo oportuno iuris remedio prouidere benigniter dignaremur. Nos igitur tuis in hac parte sup[p]licationibus inclinati, ut litterarum studio ubi illud uigeat generale usque ad biennium a data presentium in antea computandum a dicto tuo beneficio ualeas absentare ad sacrosque ordines te facere promoueri minime tenearis, tenore presentium de speciali dono gratie dispensamus constitutionibus ecclesie Gerundensis ac predicte Sancti Felicis ordinationibus seu statutis dicti beneficii institutione seu fundatione ceterisque in contrarium facientibus non obstantibus quibuscumque aliis, alias in suo robore permansuris, super quibus quoad possumus etiam dispensamus, prouiso quod beneficium huiusmodi debitis propterea non fraudetur obsequiis, sed supportentur illius onera consueta. Datum.

[46] *Licentia tenendi unum puerum in baptismo*

Ex certis causis admissa humili supplicatione super huiusmodi nobis facta quatenus unam prolem masculam uel femellam N. et N. eius uxoris uestre parrochie (uel talis loci) de proximo nascituram ad sacri baptismatis fontes baptizandam et cum ipsis conjugibus huiusmodi compaternitatem contrahere libere et licite ualeatis non obstante ordinatione ecclesie Gerundensis super hiis edita, super qua uobiscum quoad dictam prolem hac uice fauorabiliter dispensamus tenore presentium et indulgemus.

IV. *Possessòries*

Les possessòries són lletres que notifiquen a unes persones determinades (els clergues d'una església, els feligresos, en el cas d'un benefici curat, els censalistes que presten cens a un benefici) la provisió duta a terme pel bisbe i manen donar-li possessió i respondre-li dels seus drets. Foren les lletres de més freqüent expedició de la cúria diocesana.

Els models redaccionals contempnen diverses eventualitats de vacant per mort o per permuta (12, 16) i fins per haver contret matrimoni o entrar en religió l'obtentor (11), així com de beneficis litigiosos (17, 18), i diverses modalitats de provisió; per elecció del bisbe en benefici curat (7), en benefici simple (8), per confirmació de presentació (9), per confirmació de col·lació feta pel capítol de la seu (10), i de benefici que confereix el bisbe d'una altra diòcesi (21). Es contempla també la possibilitat de conferir dos beneficis units «ad personam» (57).

[9] *Possessoria de beneficio vacanti per obitum, ad presentationem alicuius spectans* (A)

[11] *Possessoria de beneficio uacanti per ingressum religionis uel contractum matrimonii* (B)

AB Noueritis quod beneficio etc. uacante de iure et de facto

A per obitum honorabilis talis etc.,

B ex eo quod talis clericus ipsum beneficium obtinens matrimonium per uerba legitime de presenti cum tali etc. contraxit, uel monasterium Sancti ..., ordinis Sancti Benedicti predictae dioecesis, est ingressus ipsumque ordinem expresse professus,

A dominus dicti castri etc. dicte dioecesis, ad quem ius patronatus seu presentatio dicti beneficii dignoscitur pertinere, dilectum nobis in Christo talem clericum dicte dioecesis Gerundensis ad dictum beneficium obtinendum nobis presentauit.

B discretus talis et talis presbyteri, ad quos presentatio dicti beneficii dicitur pertinere, discretum talem ad dictum beneficium obtinendum nobis presentarunt.

AB Nos uero presentationem eandem ratam habentes et gratam, dictum beneficium cum omnibus et singulis suis iuribus etc. contulimus et assignauimus eidem etc. nobis inde humiliter supplicanti, illumque domini episcopi auctoritate supradicta instituimus canonice beneficio supradicto. Quocirca etc. Contradictores etc. Insuper etc.

Les clàusules «Quocirca» i següents eren d'ús tan habitual a la cúria que en els models de *Flores* no arribaren a transcriure's mai íntegrament. Les extraíem dels registres de la cúria.

Quocirca uniuersis et singulis clericis ecclesiarum ciuitatis et dicte dioecesis Gerundensis harum serie committimus et mandamus quatenus prefatum t. ponant et inducant auctoritate nostra in corporalem possessionem dicti beneficii t. iuriumque et pertinentiarum ad illum spectantium ubicumque.

Contradictores quoslibet eadem auctoritate per censuras ecclesiasticas compescendo.

Insuper iniungimus hoc tenore uniuersis et singulis quibus presentes littere diriguntur ut dicto t. pro uero dicti beneficii beneficiato de cetero habeant et teneant, sibi uel cui uoluerit de ipsius beneficii fructibus, redditibus, prouentibus et iuribus uniuersis, prout ad eorum quemlibet pertinent, íntegre respondendo.

[12]. *Possessoria de beneficio uacanti causa permutationis*

Andreas etc. dilectis nobis in Christo clericis etc., salutem in Domino. Noueri-

tis quod beneficio sub inuocatione etc. stabilito et fundato uacante per puram et liberam resignationem nostris in manibus et posse factam de eodem ex causa permutationis inde legitime facte per discretum etc. qui illud nouissime obtinebat (per medium discreti etc. eius ad hoc legitimi procuratoris, si procurator interuenerit), nos dictum beneficium sic ut premititur uacans (et si est ad collationem episcopi dicatur) et ad collationem, prouisionem et omnimodam dispositionem domini episcopi pertinens et expectans, eidem permutationi consensendo (et si est ad presentationem alterius dicatur: de consensu talis etc. ad quem ius patronatus seu presentacio dicti beneficii dicitur pertinere ad hoc inde prestito), cum omnibus et singulis suis iuribus et pertinentiis uniuersis contulimus et assignauimus discreto tali presbitero, etc. eius nomine procuratorio nobis pro eodem humiliter supplicanti, illumque licet absentem per hunc presentem auctoritate domini episcopi supradicti instituimus canonice in beneficio supradicto. Quocirca etc. Contradictores etc. Insuper etc. Datum etc.

La redacció no conté elements literaris. La pauta general conté: a) la constatació que la prebenda és vacant b) a qui pertany el dret de provisió o presentació i el fet d'haver-ne fet ús c) l'acte episcopal d'haver conferit o confirmat la presentació.

V. *Comissions*

Amb les comissions es pot encarregar a un eclesiàstic d'informar sobre una proposta d'establiment de terra d'un benefici (32) o una proposta de reducció de cens d'un mas (33), de reconciliar un cementiri o una església (34, 35), d'absoldre matrimonis contrets clandestinament (42), de jutjar una causa benefical (43) o d'administrar un benefici del qual el titular és absent (79).

Comissió de causa a instància de part

Quan una querella és introduïda per una de les parts i el bisbe o el vicari general es proposen d'encarregar-ne la resolució a un jutge distint de l'oficial, la redacció segueix una pauta semblant a la que oferim ací:

[43] *Commissio cause beneficalis de consensu partium*

Causam, questionem seu controuersiam que inter discretum N. ex una, et N., partibus ex altera de et super ebdomada N. ecclesie et eius occasione coram nobis uertitur seu uerti speratur, de ambarum parcium uoluntate et consensu expressis, uobis ambobus auctoritate ordinaria et tenore presentium com[m]ittimus audiendam, colligendam uocatis et auditis partibus ac aliis qui fuerint euocandi deciden-

dam, ac fine debito terminandam cum omnibus inde emergentibus, dependentibus, incidentibus et annexis, summarie, simpliciter et de plano, sola ueritate facti inspecta; de iure, terminis et ordine iuris ac stilis curie, etiamsi prout uestre prudentie uidebitur non seruat, cum potestate ipsas partes citandi testesque inde nominandos si se gratia, odio uel timore aut alias se subtraxerint compellatur (*sic*) peribere testimonium ueritati, quod inde decreueritis per censuram ecclesiasticam auctoritate nostra firmiter obseruari.

Comissió per a informar

La comissió per a informar sol donar-se en casos d'establiment de terra (32) o d'un mas (33).

[32] *Com[m]issio facta super stabilimento fiendo de quadam pecia terre que est cuiusdam beneficii (A)*

[33] *Com[m]issio super reductione census mansi renunciati (B)*

AB Discretus t., beneficiatus t., nobis exposuit quod ipse, dicti sui beneficii euidenti utilitate in hiis ut asserit cognita et preuisa,

A quandam possessionem que est de pertinentiis et proprietate dicti sui beneficii, sitam infradictam parochiam in loco uocato t., ex qua

B quendam mansum uocatum t. cum eius terris et possessionibus situm infra parochiam t., quique per illius ultimum dominum utilem propter nimiam unius solidi et sex denariorum, unius migerie annone et unius perne porchi annuatim de censu prestationem eius predecessoribus in dicto sui beneficio pro quo predicta directe tenentur fuit renunciatus et derelictus, et ex quo

AB dicto suo beneficio ullum comodum prouenit, uult et intendit discreto t. tamquam plus offerenti qui inde se obtulit dicto suo beneficio dare et prestare

A sex denarios monete barchinonensis terni an[n]uatim de censu,

B unum solidum et sex denarios amodo facere et prestare annuatim de censu,

AB sub tamen dicti sui beneficii directo dominio ad accapitum siue emphiteosim perpetuam stabilire, et hoc facere uult et intendit dictus beneficiatus si de nostris processerit beneplacito et consensu. Super quibus etiam ad id prestandis fuit nobis humiliter supplicatum. Cum igitur nos uelimus de premissis omnibus primitus ueridice informari, eapropter uobis, de quorum discretionem confidimus, com[m]ittimus per presentes quatenus, publicatis primitus huiusmodi nostris litteris in dicta uestra ecclesia duobus diebus dominicis continuis inter misse maioris solemnia, alta et intelligibili uoce ac in lingua uulgari taliter quod effectus presentium nostrarum litterarum ad plurimorum noticiam censeatur uerissimiliter peruenisse, adductis per uos illuch tribus saltem personis fidedignis peritis in talibus et

expertis, uos nostro nomine informando certifficari fideliter procuretis, primo, si predicta omnia nobis exposita continent ueritatem uel ne; item, ubi sic, tunc si adhuc forte reperiatur aliquis et quis qui predicto hospitio uellet facere et prestare annuatim de censu plus et quantum plus quam inde obtulerit factururus et prestaturus dictus t. superius nominatus; ad ultimum [si] fieret utilius dicto beneficio stabilimentum huiusmodi dicto t. fieri ut prefertur quam dictum hospitium (quam dictam possessionem terre) ad manum et proprietatem dicti sui beneficii amplius retinere, aliaque uideatis et consideretis in et super predictis que ac prout uestre discretioni occurrerit circa ea; indeque nobis personaliter uel per uestras litteras speciales relationem clare et distincte et de quolibet faciatis, ut iuxta relationem eandem predicta negare uel concedere racionabiliter ualeamus, super quibus intendimus uestras conscientias onerare.

VI. *Monitòries i manaments*

Al s. XV havia disminuït l'abundant nombre d'intimacions d'excomunió que hom despatxava des de la cúria contra persones que s'endarrerien en pagaments a esglésies i beneficis, i també contra autoritats que perjudicaven la jurisdicció senyorial del bisbe. Per això escassegen els models per a redactar-les.

[36] *Monicio contra illum qui polluit ecclesiam uel cimiterium*

Cum per informationem inde receptam nobis constet Bernardum Gostas, parochie uestre percussisse Guilielmum de Sala intus cimiterium dicte ecclesie, ex qua percussione sanguis emanauit, propter quod huiusmodi cimiterium dicte uestre ecclesie fuit et est pollutum sitque merito reconciliandum ac diuerse expense fieri habeant ob culpam dicti Bernardi Gostas, propterea uobis et uestrum singulis dicimus et mandamus in uirtute sancte obediencie et sub excom[m]unionis pena quatenus moneatis dictum Bernardum Gostas primo, secundo, tercio et peremptorie uice nostra ut dictas expensas soluat infra octo dies a monitione uestra et in antea computandos, uel ultima die compareat coram nobis propositurus causas et rationes quare ad premissa non teneatur; alioquin, lapso dicto termino, in hiis scriptis excommunicationis sententiam ferimus et etiam promulgamus, et inde denunciatis ipsum excommunicatum publice pro premissis singulis diebus dominicis et festiuis. Reddite etc.

La clàusula «Reddite» era tan frequent que el seu tenor no consta al nostre recull. Diu així:

Reddite latori presentes litteras su[b]scriptione uestra diem qua monitionem [et citationem] feceritis supradictam continente in signum mandati completi apposita in eisdem.

El model de guiatge és l'únic text en català del recull que analitzem. Heus-lo ací:

[44] *Littera guidatici pro layco de iurisdictione temporali domini episcopi*

En Joan, per gràcia de Déu bisbe de Gerona, als amats nostres t., batlle, e altres oficials de la vila, parròquia e territori nostres de Ullà, salut e dilecció: Sapiats que per algunes certes rahons a nós proposades a suplicació de alguns avem guihat e ab tenor de la present guiham e per guiat aver volem expressament e de certa sciència entrò lo primer del mes de (*blanc*) propvinent en Pere Joan de la dita vila nostre ab tots sos béns mobles e immobles, axí que él, durant lo dit guiatge, puxa aquí anar, estar, tornar e habitar franquament ab tots los dits béns seus sens empatxament e contradicció alguna de vosaltres e de la cort nostra temporal, no obstant él sia delat de alguns crims o excessos qui-s [diuen] per ell comesos dins nostra iurisdicció temporall. Emperò no volem ne entenem que'l present guiatge se extene ne li aprofit, si ell per ventura entretant delinquia dins la dita nostre iurisdicció temporal. Per so a vosaltres e a cascú de vosaltres diem e manam ab tenor de la present e de certa sciència que'l dit guiatge tingau fermament e observeu faelment segons la sua sèrie e tenor, si la indignació nostra sots pene de cent lliures de vós e de cadascun de vós exigidores volieu esquivar. Dade.

Josep PERARNAU I ESPELT

UNA CÒPIA DEL LLIBRE DE PRIVILEGIS DE LA CECA DE BARCELONA

El volum 128 de la sèrie Cod. Hisp. de la Bayerische Staatsbibliothek de Munic és una còpia realitzada durant el segle XVI del *Llibre de privilegis de la ceca de Barcelona*; que és còpia consta per la frase inicial: «Hoc est translatum fideliter sumptum a quodam privilegio sive salva guàrdia, scripto in pergameno et continuato in quodam *Libro Privilegiorum Curiae Seccae*, quae pro serenissimo domino Rege Aragonum et Comite Barcinone cuditur in dicta civitate Barchinone, in pergamenis scripto, cum postibus et cum cohopertis coreorum vermili coloris et cum quattuor gaffetis sive 'gaffets' et in dicta curia sive scribania honorabilium alcaldorum recondito». El llibre consta adquirint el juliol del 1873.